

РОЗВИТОК МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В РАМКАХ ООН

Ігнатуша В.В.,
аспірант Інституту держави і права
імені В.М. Корецького НАН України
ORCID: 0009-0003-4620-1414

Ігнатуша В.В. Розвиток міжнародно-правового регулювання штучного інтелекту в рамках ООН.

У статті на основі аналізу резолюцій Генеральної Асамблеї ООН у сфері штучного інтелекту (далі – ШІ) прослідкована еволюція підходів до міжнародно-правового регулювання ШІ на рівні ГА ООН. Штучний інтелект розглядається як технологія, що відкриває значні можливості для людського прогресу, дозволяючи переорієнтувати зусилля з рутинних завдань на творчу й продуктивну діяльність. Використання ШІ може оптимізувати численні процеси та надавати суттєві переваги для сталого розвитку суспільства. Водночас застосуванню ШІ має і негативні аспекти: відсутність ефективних механізмів контролю над ризиками використання ШІ, можливі порушення прав людини, зростаюча технологічна нерівність та ризик уповільнення прогресу в досягненні Цілей сталого розвитку в рамках Порядку денного до 2030 року, особливо в країнах, що розвиваються. Також перспективи ШІ наразі затьмарюються неконтрольованими експериментами з недостатньо перевіреною технологією, оскільки на сучасному етапі штучний інтелект все ще перебуває на ранній стадії свого розвитку. Незважаючи на це, потенційні переваги ШІ є спроможними перевищити недоліки, за умови запровадження ефективних механізмів контролю над можливими ризиками. Ці обставини зумовили трансформацію міжнародно-правового регулювання штучного інтелекту, що відображено в резолюціях ГА ООН – від початкового фрагментарного підходу до комплексного та системного регулювання. Важливим кроком у розвитку міжнародно-правового регулювання ШІ став Пакт про майбутнє (Резолюція № 79/1 від 22.09.2024) із додатком про Глобальний цифровий договір, прийнятий шляхом консенсусу серед держав-членів на сесії ГА ООН. Цей документ, маючи рекомендаційний характер як акт «м'якого права», відображає зростаючу увагу міжнародної спільноти до питань регулювання штучного інтелекту. Пакт визнає роль прав людини та міжнародного права у відносинах між державами і пропонує концепцію міжнародних відносин, засновану на принципі багатосторонності для вирішення глобальних викликів. Глобальний цифровий договір, затверджений як додаток до Пакту, є спробою сформулювати загальні принципи регулювання штучного інтелекту на міжнародному рівні, хоча його положення мають переважно декларативний характер без механізмів примусового виконання. Незважаючи на відсутність імперативних норм, цей документ може слугувати основою для подальшого розвитку міжнародно-правового регулювання ШІ за умови наявності політичної волі держав до його імплементації.

Ключові слова: штучний інтелект, ШІ, міжнародно-правове регулювання, Організація Об'єднаних Націй, міжнародні ініціативи, резолюції ГА ООН, Пакт про майбутнє, Глобальний цифровий договір.

Ihnatusha V.V. The development of international legal regulation of artificial intelligence within the United Nations.

The article, based on the analysis of UN General Assembly resolutions in the field of artificial intelligence (hereinafter – AI), traces the evolution of approaches to international legal regulation of AI at the UN General Assembly level. Artificial intelligence is viewed as a technology that opens significant opportunities for human progress, allowing the reorientation of efforts from routine tasks to creative and productive activities. The use of AI can optimize numerous processes and provide substantial benefits for sustainable social development. At the same time, AI application has negative aspects: the lack of effective mechanisms to control the risks of AI use, possible human rights violations, growing technological inequality, and the risk of slowing progress in achieving the UN Sustainable Development Goals, especially in developing countries. Additionally, AI prospects are currently overshadowed by uncontrolled experiments with insufficiently tested technology, as artificial intelligence is still at an early stage of its development. Nevertheless, the potential advantages of AI are capable of outweighing the disadvantages, provided that effective mechanisms for controlling possible risks are implemented. These circumstances have led to the transformation of international legal regulation of artificial

intelligence, as reflected in UN General Assembly resolutions – from an initial fragmentary approach to comprehensive and systematic regulation. An important step in the development of international legal regulation of AI was the Pact for the Future (Resolution No. 79/1 of 22.09.2024) with the Global Digital Compact annex, adopted by consensus among member states at the UN General Assembly session. This document, having a recommendatory nature as an act of «soft law,» reflects the growing attention of the international community to issues of artificial intelligence regulation. The Pact recognizes the role of human rights and international law in relations between states and proposes a concept of international relations based on the principle of multilateralism for addressing global challenges. The Global Digital Compact, approved as an annex to the Pact, is an attempt to formulate general principles for regulating artificial intelligence at the international level, although its provisions are predominantly declarative in nature without enforcement mechanisms. Despite the absence of imperative norms, this document may serve as a foundation for further development of international legal regulation of AI, provided there is political will among states for its implementation.

Key words: artificial intelligence, AI, international legal regulation, United Nations, international initiatives, UNGA resolutions, Pact for the Future, Global Digital Compact.

Постановка проблеми. Стрімке зростання штучного інтелекту (ШІ) є ключовим фактором розвитку сучасного цифрового суспільства. Сфера його застосування постійно розширюється. Вже нині ШІ здатен оптимізувати виконання багатьох рутинних операцій, що позитивно позначається на суспільстві, адже відкриває більше можливостей для швидкого досягнення Цілей сталого розвитку в рамках Порядку денного до 2030 року. Водночас, існують серйозні ризики сповільнення прогресу у їх реалізації, особливо в країнах, що розвиваються, обумовлені використанням ШІ. Як зазначає Дж. Товар Кардозо у своїй публікації «Підхід до глобальних правил навколо ШІ», штучний інтелект став однією з найбільш руйнівних технологій ХХІ століття. Він перебуває в центрі багатьох трансформацій у ключових секторах суспільства, від охорони здоров'я та освіти до виробництва та розваг. Зі зростанням його впливу зростає і потреба в регуляторних рамках для забезпечення його безпечного та етичного розвитку і використання [1]. Тож, попри свою перспективність, технологія штучного інтелекту поки що перебуває на етапі розвитку і її використання супроводжується необмеженими експериментами та непередбачуваними наслідками. Вже сьогодні зрозуміло, що нерегульоване використання ШІ несе ризики для людства в цілому та кожної країни зокрема. Однак, за умов належного регулювання, позитивний вплив ШІ може переважити можливі загрози, і це стимулює міжнародні зусилля на розробку міжнародно-правового регулювання використання ШІ, передусім під егідою ООН.

Аналіз досліджень і публікацій свідчить про те, що, попри інтенсивні наукові дискусії щодо впровадження штучного інтелекту в різноманітні сфери суспільного життя, характеристики та аналізу резолюцій Генеральної Асамблеї ООН у сфері штучного інтелекту досі не було приділено достатньої уваги.

Мета статті – проаналізувати та охарактеризувати резолюції Генеральної Асамблеї ООН, прийняті з питань штучного інтелекту. Дослідження особливостей і змісту цих документів дозволяє вирішити низку взаємопов'язаних завдань. По-перше, простежити еволюцію та ключові тенденції розвитку міжнародно-правового регулювання ШІ під егідою ООН. По-друге, ідентифікувати пріоритетні проблеми та виклики, що постають у процесі розробки, впровадження та регламентації штучного інтелекту. По-третє, оцінити результативність чинних міжнародно-правових механізмів у цій сфері та окреслити можливі шляхи їх удосконалення.

Виклад основного матеріалу. Суспільні відносини із використанням штучного інтелекту є новим об'єктом для правового регулювання як на міжнародному, так і на національному рівнях. Ця новизна зумовлена не лише стрімким розвитком самих технологій штучного інтелекту, але й складністю узгодження різних національних підходів до їх правового регулювання та необхідністю досягнення балансу між стимулюванням розвитку інновацій та забезпеченням безпеки використання ШІ і дотримання етичних стандартів у його роботі. У цьому контексті особливого значення набувають резолюції Генеральної Асамблеї ООН як інструменти формування міжнародного консенсусу щодо визначення базових принципів регулювання ШІ. Традиційні міжнародні договірні механізми мають певні обмеження щодо ефективного регулювання технологій ШІ з декількох причин. По-перше, процес розробки, узгодження та ратифікації міжнародних договорів є тривалим і складним, що робить такі інструменти недостатньо оперативними для регулювання технологій, що розвиваються з безпрецедентною швидкістю. По-друге, жорсткі договірні зобов'язання можуть стримувати інновації та розвиток корисних застосувань ШІ через надмірну регламентацію. По-третє, відмінності в національних інтересах і підходах до ШІ ускладнюють досягнення консенсусу щодо юридично обов'язкових норм у цій сфері. За таких умов резолюції ГА ООН стають більш гнучким і

практичним інструментом міжнародно-правового регулювання. Як справедливо підкреслює український вчений О.В. Кресін, «наразі чимало науковців визнають резолюції ГА ООН проєктами майбутнього права (*de lege ferenda*), м'яким правом, допоміжним джерелом міжнародного права... які діють у сірій зоні між правом і політикою» [2]. Така характеристика особливо актуальна для сфери штучного інтелекту. Більше того, як підкреслює М. Чінен, «у сфері регулювання ШІ формується особлива система правил, що включає комбінацію твердого та м'якого права, які виникають зі складних взаємодій декількох джерел цього права та акторів, які їх пропонують: приватне упорядкування компаніями та асоціаціями, часто продиктоване ринком; розробники та науковці у сфері ШІ; національні закони та регуляції, прийняті державами; корпус міжнародного права як такий; міжнародні організації; громадянське суспільство» [3]. В рамках цієї системи, резолюції ГА ООН відіграють роль орієнтирів, що визначають загальний напрямок розвитку міжнародно-правового регулювання ШІ та сприяють формуванню на національних рівнях спільних підходів до вирішення пов'язаних з ним викликів. По-перше, вони відображають консенсус міжнародної спільноти щодо базових принципів і цінностей, які мають бути дотримані при розробці та використанні систем ШІ. По-друге, маючи певну морально-політичну силу, такі резолюції здатні впливати на політику держав-членів, створюючи основу для гармонізації підходів до регулювання ШІ. По-третє, резолюції можуть швидше реагувати на нові виклики та проблеми, пов'язані з розвитком ШІ, порівняно з договірними механізмами. По-четверте, вони закладають фундамент для можливого формування в майбутньому обов'язкових міжнародно-правових норм у сфері ШІ.

Початковою віхою у міжнародно-правовому регулюванні ШІ в рамках ГА ООН можна назвати 2015 рік. Саме 25 вересня 2015 року ГА ООН було ухвалено Резолюцію № 70/1 «Перетворення нашого світу: Порядок денний сталого розвитку до 2030 року» [4]. Цим міжнародно-правовим актом було закладено механізм сприяння розвитку технологій для сприяння реалізації Цілей сталого розвитку. В основу механізму було покладено ідею розвитку співпраці різних зацікавлених суб'єктів, а саме: держав-членів ООН, представників громадянського суспільства, приватного сектору, наукової спільноти тощо. Вказана резолюція стала однією з підвалин, закладеною у фундамент подальшого розвитку інноваційних технологій, у тому числі ШІ. Разом з тим, питання використання ШІ ця Резолюція регламентує лише опосередковано, адже пряма вказівка на ШІ, як сферу регулювання, у її тексті відсутня. Це пояснюється кількома об'єктивними факторами. По-перше, на момент прийняття резолюції у 2015 році технології штучного інтелекту знаходились ще на початковому етапі розвитку та не мали такого широкого практичного застосування як сьогодні. Системи машинного навчання та нейронні мережі лише починали демонструвати свій потенціал у розв'язанні практичних завдань, і їхній вплив на суспільство та економіку ще не був настільки очевидним, щоб обґрунтувати окрему увагу в такому глобальному документі. По-друге, Порядок денний до 2030 року був сфокусований на більш загальних аспектах сталого розвитку, де конкретні технології розглядалися скоріше як інструменти для досягнення цих цілей, а не як окремі об'єкти регулювання. По-третє, міжнародна спільнота на той час ще не мала достатнього розуміння всіх потенційних ризиків та викликів, пов'язаних із розвитком та впровадженням систем штучного інтелекту, які стали більш очевидними у наступні роки. Саме тому увага ГА ООН до питань регулювання ШІ зростала поступово, у міру усвідомлення його значущості для глобального розвитку та потенційних ризиків, що призвело до прийняття більш спеціалізованих резолюцій у наступні роки.

У грудні того ж року Генеральна Асамблея ООН ухвалила Резолюцію № 70/125 під назвою «Підсумковий документ засідання високого рівня Генеральної Асамблеї щодо загального огляду виконання підсумків Всесвітнього саміту з питань інформаційного суспільства» [5]. Документ формалізував зобов'язання держав-членів ООН щодо використання інформаційно-комунікаційних технологій як інструменту прискорення прогресу в реалізації Цілей сталого розвитку, визначених у Порядку денному до 2030 року. Резолюція містить заклик до широкого кола суб'єктів, зокрема урядів держав-членів ООН, представників приватного сектору, громадянського суспільства, міжнародних організацій, технічних і наукових спільнот, впроваджувати інформаційно-комунікаційні технології у свої стратегії досягнення Цілей сталого розвитку. Втім, як і попередня резолюція, цей документ не містив окремих положень щодо регулювання штучного інтелекту в контексті реалізації глобальних Цілей сталого розвитку.

Ситуація з міжнародно-правовим регулювання ШІ на рівні ГА ООН змінилася на краще у 2022 році, з прийняттям цим органом Резолюції № 77/211 «Право на приватність в епоху цифрових технологій» від 25 грудня 2022 року [6]. Цей міжнародно-правовий акт, на відміну від резолюцій 2015 року, не лише містить безпосередньо дефініцію «штучний інтелект», а також акцентує увагу на перевагах та недоліках використання ШІ, визначає механізм протидії ризикам, пов'язаним із його впровадженням у різних сферах міжнародних відносин. Зокрема, наголошується на тому, що використання штучного інтелекту може сприяти просуванню та захисту прав людини та володіє по-

тенціалом трансформувати уряди та суспільства, економічні сектори та сферу праці. Водночас ГА ООН «констатує, що концептуальне опрацювання, проектування, використання, впровадження та подальший розвиток нових технологій, наприклад, пов'язаних зі штучним інтелектом, може вплинути на здійснення права на недоторканність приватного життя та інших прав людини і що можна й потрібно уникати потенційних ризиків у цьому зв'язку та зводити їх до мінімуму шляхом зміни або прийняття належних нормативних положень чи за допомогою інших відповідних механізмів згідно з застосовними зобов'язаннями за міжнародним правом прав людини» [6], а серед шляхів реалізації цього зазначають необхідність «забезпечення безпечної, прозорої, підзвітної, надійної та високоякісної інфраструктури даних, а також створення правозахисних механізмів перевірки, відшкодування збитків та встановлення нагляду з боку людини» [6]. Таким чином, висловлюється занепокоєння, що ШІ без належного регулювання та відповідних правозахисних механізмів, може вплинути на реалізацію прав людини, включаючи економічні, соціальні та культурні права і призвести до їх порушення. Окрім того, підкреслюється необхідність застосування міжнародного права прав людини та механізмів захисту даних у розробці, оцінці та регулюванні ШІ. Зауважується, що використання ШІ дозволяє обробляти великі обсяги інформації, що часто пов'язані із персональними даними (включаючи біометричні дані та дані про поведінку особи, соціальні відносини, расову чи етнічну приналежність, релігію чи переконання). Це може становити серйозні ризики для здійснення права на повагу до приватного та сімейного життя, особливо якщо системи ШІ використовуються для ідентифікації, відстеження, профілювання, розпізнавання облич, класифікації, прогнозування поведінки чи оцінки фізичних осіб. У резолюції також йдеться про те, що ризиків порушення цих прав людини можна і потрібно уникати, або, хоча б, мінімізувати, шляхом адаптації або ухвалення належного правового регулювання або інших відповідних механізмів згідно з міжнародним правом прав людини. Зазначену мету пропонується досягнути шляхом розробки механізмів аудиту, заснованих на дотриманні прав людини, механізмів відшкодування та встановлення контролю з боку людини. На нашу думку, заходи, передбачені Резолюцією № 77/211, демонструють важливий прогрес у міжнародно-правовому регулюванні ШІ, однак мають певні обмеження щодо своєї практичної ефективності. Позитивним аспектом є те, що резолюція визнає подвійну природу ШІ – як інструменту, що може як сприяти захисту прав людини, так і становити загрозу для них. Також варто відзначити акцент на необхідності міжнародної співпраці у сфері регулювання ШІ та визнання важливості людського контролю над системами штучного інтелекту. Разом з тим, запропоновані резолюцією механізми мають переважно декларативний характер, без конкретних інструментів впровадження та контролю за їх виконанням. Зокрема, положення щодо створення механізмів аудиту, заснованих на дотриманні прав людини, не містять чітких критеріїв такого аудиту та процедур його проведення. Так само, резолюція не пропонує конкретних механізмів міжнародної координації зусиль у сфері регулювання ШІ, що може ускладнювати імплементацію її положень на практиці. Додатково варто зауважити, що акцент резолюції переважно зроблено на захисті права на приватність, тоді як інші аспекти впливу ШІ на права людини розглянуті менш детально. Тим не менш, прийняття цієї резолюції є важливим кроком у напрямку формування міжнародно-правової бази регулювання ШІ, що створює підґрунтя для подальшого розвитку більш деталізованих норм у цій сфері.

Наступний крок в сфері міжнародно-правового регулювання ШІ на рівні ГА ООН – прийняття Резолюції № 77/320 «Вплив швидких технологічних змін на досягнення цілей і завдань сталого розвитку» від 25 липня 2023 року [7]. В ній заохочується просування цифрових технологій у розкритті повного потенціалу швидких технологічних змін для досягнення Цілей сталого розвитку. Цього можна досягти шляхом доступу до використання цифрових суспільних благ, зокрема, програмного забезпечення з відкритим вихідним кодом, відкритих даних, відкритих моделей штучного інтелекту, відкритих стандартів та відкритого контенту, що відповідають міжнародно-правовому регулюванню. Варто звернути окрему увагу на введення в міжнародний дискурс поняття «цифрові суспільні блага», яке є ключовим для розуміння підходу ООН до регулювання ШІ. Це поняття, хоча і не має чіткого визначення в самій резолюції, проте контекстуально може бути інтерпретоване як цифрові ресурси, технології та інструменти, що створюються, підтримуються та поширюються на засадах відкритості, доступності та спільного користування для суспільного блага. За аналогією з класичним поняттям «суспільного блага», цифрові суспільні блага характеризуються двома основними ознаками: неконкурентністю (використання одним суб'єктом не зменшує можливості використання іншими) та невиключністю (складно або неможливо обмежити доступ до такого блага). В контексті міжнародно-правового регулювання ШІ, цифрові суспільні блага означатимуть такі системи ШІ, код яких є відкритим, а навчальні дані доступними для громадськості, що дозволяє їх вільне використання, модифікацію та розповсюдження. Також заслуговує на увагу те, що Резолюція № 77/320 розглядає цифрові суспільні блага, включаючи відкриті моделі ШІ, як важливий інструмент для досягнення Цілей сталого розвитку. Така позиція відображає прагнення міжнародної

спільноти демократизувати доступ до технологій ШІ, зменшити цифровий розрив між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються, а також забезпечити більшу прозорість і підзвітність у розробці та використанні систем ШІ. Це також вказує на перехід від сприйняття ШІ як виключно комерційного продукту до розуміння його як потенційного суспільного блага, розвиток якого має відбуватися з урахуванням інтересів усього міжнародного співтовариства.

Варто згадати також про Резолюцію ГА ООН № 78/160 «Наука, технології та інновації для сталого розвитку» від 19 грудня 2023 року [8], яка хоча й не використовує поняття «штучний інтелект» та водночас наголошує на впливі нових технологій і доцільності сприяння інноваціям для прискорення досягнення Цілей сталого розвитку. У документі йдеться, зокрема, про те, що швидкі технологічні зміни створюють величезні можливості для прискорення прогресу на шляху до досягнення Цілей сталого розвитку. Хоча, водночас, вони й створюють нові виклики, включаючи збереження технологічної нерівності між країнами. Крім того, ця резолюція акцентує увагу на необхідності прийняття науково-технічних та інноваційних стратегій, як невід'ємних елементів національних планів і стратегій сталого розвитку, які допомагають зміцнити міждержавну співпрацю та обмін знаннями; збільшити інвестиції в науку, технології, інженерну та математичну освіту, а також покращити технічну, професійно-технічну та вищу освіту і підготовку.

Про заохочення розвитку ШІ також йдеться і в Резолюції ГА ООН № 78/132 «Інформаційно-комунікаційні технології для сталого розвитку» від 25 грудня 2023 року [9]. Зокрема, положення п. 50 даної резолюції фактично повторюють положення резолюції № 77/320, що стосуються розвитку ШІ, однак, при цьому, у п. 56 підкреслюється необхідність краще усвідомити переваги штучного інтелекту та вирішити проблеми його використання, враховуючи поточні зусилля ООН у питанні дослідження регулювання ШІ.

На думку дослідника міжнародно-правового регулювання ШІ Дж. Товара Кардозо, одним із основних викликів у регулюванні ШІ є його багатогранний характер і швидкість розвитку. У цьому відношенні, системи ШІ можуть функціонувати в широкому різноманітті контекстів, від віртуальних помічників до автономних транспортних засобів, кожен з унікальними регуляторними наслідками [1]. Багатогранність характеру та швидкі темпи розвитку ШІ фактично не бралися до уваги згаданими вище резолюціями, оскільки вони мали здебільшого загальний характер та не враховували специфічні ризики та виклики, пов'язані з різними сферами застосування технологій штучного інтелекту. Така ситуація створювала певний правовий вакуум у регулюванні конкретних аспектів розробки та впровадження систем ШІ на міжнародному рівні. Зокрема, попередньо зазначені резолюції не містили детальних положень щодо запобігання порушення прав людини при використанні алгоритмів ШІ, не встановлювали чітких вимог до прозорості та підзвітності систем ШІ, а також не визначали конкретних механізмів міжнародного співробітництва у сфері розробки та впровадження етичних стандартів ШІ. Як зазначає М. Чінен, «існує потреба забезпечити, щоб трансформативні технології, такі як ШІ, розроблялися та впроваджувалися для покращення людського життя та мінімізації шкоди» [3].

Ситуація докорінним чином змінилася у 2024 році, що став знаковим для розвитку міжнародно-правового регулювання ШІ. Зокрема, у березні 2024 року ГА ООН прийняла Резолюцію № 78/256 «Використання можливостей безпечних, захищених і надійних систем штучного інтелекту для сталого розвитку» [10]. Вона була спрямована на: подолання нерівності між країнами для отримання рівного доступу до використання ШІ, а також, на просування безпечних і надійних систем штучного інтелекту для прискорення прогресу в реалізації Порядку денного у сфері сталого розвитку до 2030 року. Дана резолюція пропонує комплексний підхід до міжнародно-правового регулювання систем штучного інтелекту, заснований на чітких принципах та цілях. Ключовим серед них є забезпечення безпечності та надійності систем ШІ, що розглядається як основна умова впровадження таких систем. Також документ наголошує на необхідності створення збалансованої екосистеми, що має стимулювати інноваційний розвиток та підприємництво у державах-членах ООН. При цьому, при поширенні технологій ШІ є важливим дотримання погоджених між ними умов. Резолюція передбачає необхідність впровадження міжнародною спільнотою багатостороннього підходу до співпраці, що передбачає ефективне партнерство у сфері розвитку та поширення технологій ШІ між урядами держав-членів ООН та різними зацікавленими сторонами. Основними цілями запропонованих регуляторних підходів є забезпечення інклюзивного та справедливого доступу до технологій ШІ, подолання технологічної нерівності між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються, гарантування етичного використання штучного інтелекту, при якому мають бути забезпечені права людини, а також збалансування інтересів технологічного прогресу з потребами соціальної стабільності та безпеки.

Резолюція № 78/256 особливо наголошує на важливості міжнародної співпраці для досягнення зазначених цілей, закликаючи розвинені держави надавати допомогу країнам, що розвиваються, зокрема, шляхом:

а) нарощування технологічного потенціалу цих країн через обмін знаннями та передачу технологій, що дозволить їм брати повноцінну участь у розробці та використанні безпечних систем штучного інтелекту. Важливим елементом цього процесу має стати розвиток цифрової інфраструктури та забезпечення доступу до технологічних інновацій через зміцнення міжнародних партнерств. Така співпраця має сприяти ефективній участі країн, що розвиваються, у всіх етапах «життєвого циклу» систем штучного інтелекту та прискорити досягнення Цілей сталого розвитку в рамках Порядку денного до 2030 року, одночасно гарантуючи безпеку та надійність систем ШІ в глобальному масштабі;

б) збільшення фінансування на проведення наукових досліджень, спрямованих на досягнення Цілей сталого розвитку та пов'язаних з цифровими технологіями і безпечними, захищеними і надійними системами штучного інтелекту;

в) формування міжнародного середовища, заснованого на інноваціях, для покращення здатності країн, що розвиваються вдосконалювати власну технічну експертизу і спроможність використовувати дані та обчислювальні ресурси, національні нормативні і управлінські підходи, рамки та потенціал закупівель, а також створювати інклюзивне сприятливе середовище на всіх рівнях. Це має сприяти прийняттю безпечних, захищених і надійних рішень на основі систем штучного інтелекту;

г) сприяння доступу країн, що розвиваються до проєктування, розробки, розгортання та використання безпечних, захищених і надійних систем ШІ з метою досягнення сталого розвитку в трьох вимірах – економічному, соціальному та екологічному.

При цьому, в Резолюції № 78/256 наголошується, що права та основні свободи людини мають поважатися, захищатися та підтримуватися протягом усього «життєвого циклу» систем штучного інтелекту. У зв'язку з цим, всі держави-члени ООН мають утримуватися або припинити використання систем штучного інтелекту, які не можуть працювати відповідно до міжнародного права прав людини або які створюють невинуваті ризики для реалізації прав людини, особливо тих, хто перебуває в уразливому становищі. На нашу думку, це положення, хоча і відображає важливий принцип пріоритету прав людини у розробці та впровадженні систем ШІ, викликає занепокоєння щодо можливості його практичної реалізації. По-перше, існує проблема визначення критеріїв, за якими можна встановити, чи може система ШІ «працювати відповідно до міжнародного права прав людини». Сучасні системи ШІ часто являють собою «чорні скриньки», алгоритми яких важко пояснити або передбачити, що ускладнює оцінку їх відповідності міжнародним стандартам. По-друге, відсутні чіткі міжнародні механізми моніторингу та контролю за дотриманням цього положення. Без ефективної системи нагляду та санкцій за порушення, заклик до утримання від використання певних систем ШІ залишається декларативним. По-третє, формулювання щодо «невиправданих ризиків» є достатньо розмитим і може інтерпретуватися по-різному державами-членами ООН залежно від їхніх національних інтересів та правових традицій. Це створює потенційну лазівку для обґрунтування використання суперечливих систем ШІ, якщо держава вважає пов'язані з ними ризики «виправданими». Таким чином, хоча це положення Резолюції № 78/256 встановлює важливий нормативний орієнтир щодо використання ШІ в контексті прав людини, його практична реалізація стикається зі значними викликами, які потребують розробки більш детальних механізмів імплементації та міжнародного співробітництва у сфері регулювання ШІ.

Зрештою, 22 вересня 2024 року було ухвалено Резолюцію № 79/1 «Пакт про майбутнє» (далі – Пакт), складовою частиною якого є Глобальний цифровий договір (з англ. – Global Digital Compact або скорочено GDC) [11], де питанню ШІ присвячено окремий Розділ – Розділ 5. Він базується на концепції розвитку ШІ на благо людини. На наш погляд, вказану Резолюцію можна визнати знаковою, оскільки нею вперше на рівні ГА ООН було запропоновано комплексний підхід до регулювання ШІ, враховуючи як технологічні, так і соціально-етичні аспекти його розвитку. Пакт та Глобальний цифровий договір створили фундамент для формування більш детального та ефективного міжнародно-правового режиму регулювання штучного інтелекту, спрямованого на забезпечення його безпечного та етичного використання в інтересах всього людства. Генеральна Асамблея ООН, знову ж таки, закликала всі держави-члени та зацікавлені сторони утриматися або припинити використання систем штучного інтелекту, які не можуть працювати відповідно до стандартів міжнародного права або які становлять невинуватий ризик для безперешкодної реалізації прав людини. ГА ООН також закликала всі держави, приватний сектор, громадянське суспільство, науково-дослідні організації та засоби масової інформації розробляти та підтримувати регуляторні та управлінські підходи та рамки, пов'язані з безпечним і надійним використанням ШІ. Держави-члени та зацікавлені сторони було закликало співпрацювати з країнами, що розвиваються, і підтримувати їх, щоб вони могли отримати вигоду від інклюзивного та справедливого доступу до технологій, подолати цифровий розрив (різницю між можливостями доступу різних людей або груп до цифрових технологій) і підвищити цифрову грамотність.

Загалом, Пакт визнає первинну роль прав людини та міжнародного права в міжнародних відносинах, але, перш за все, Пакт про майбутнє, який, однак є актом «м'якого права», пропонує оновлену модель міжнародної взаємодії, засновану на принципі багатосторонності для ефективного вирішення глобальних викликів сучасності. Сутність даного принципу полягає у визнанні необхідності залучення до процесів міжнародно-правового регулювання ШІ широкого кола зацікавлених сторін з різних секторів та рівнів. На відміну від традиційного міждержавного підходу, де взаємодія відбувається переважно між урядами, багатосторонність передбачає активну участь у формуванні та імплементації міжнародних норм представників приватного сектору, технологічних компаній, академічної спільноти, громадянського суспільства та міжнародних організацій. Цей принцип відображає розуміння того, що сучасні глобальні виклики, зокрема пов'язані з розвитком ШІ, мають комплексний характер і не можуть бути ефективно вирішені зусиллями лише держав. Крім того, принцип багатосторонності передбачає розподіл відповідальності між усіма учасниками процесу. Держави залишаються ключовими акторами, відповідальними за прийняття та впровадження регуляторних рамок, проте технологічні компанії несуть відповідальність за етичну розробку систем ШІ, науковці – за оцінку їх безпеки та соціальних наслідків, а громадянське суспільство – за представництво інтересів різних соціальних груп та забезпечення підзвітності інших акторів.

Документ структуровано навколо п'яти основних цілей, з яких дві присвячені цифровому впровадженню, одна – безпосередньо управлінню штучним інтелектом, а решта зосереджені на захисті прав людини при використанні технологій та створенні ефективної системи управління даними.

Глобальний цифровий договір встановлює низку фундаментальних принципів щодо розвитку цифрових технологій та штучного інтелекту. Зокрема, документ закріплює принцип пріоритету прав людини, що вимагає розробки та використання ШІ з повагою до фундаментальних прав і свобод людини; принцип прозорості та підзвітності алгоритмічних систем, який передбачає можливість пояснення та перевірки рішень, що приймаються системами ШІ; принцип недискримінації, спрямований на запобігання упередженості та несправедливого ставлення при використанні технологій ШІ; принцип інклюзивності, що вимагає забезпечення доступу до технологій ШІ для всіх країн та соціальних груп; принцип людського нагляду над системами ШІ; принцип безпеки та надійності ШІ-систем; а також принцип міжнародного співробітництва для ефективного управління ризиками, пов'язаними з розвитком штучного інтелекту. Документ також підкреслює важливість гендерної рівності та захисту дітей у цифровому середовищі, одночасно акцентуючи увагу на потенціалі цифрових технологій та ШІ для забезпечення сталого розвитку. При цьому Глобальний цифровий договір наголошує на необхідності мінімізації ризиків, пов'язаних із новими технологіями, через механізми глобальної співпраці. Принцип інклюзивності визначено як ключовий – нікого не можна залишати осторонь технологічного прогресу. Міжнародне управління штучним інтелектом має розвиватися додатково до зусиль на міжнародному, регіональному та національному рівнях.

Для реалізації поставлених цілей Глобальний цифровий договір передбачає комплекс взаємопов'язаних заходів:

а) систематичну оцінку перспективних напрямків і наслідків застосування систем штучного інтелекту з опорою на наукове розуміння цих процесів;

б) забезпечення функціональної сумісності та гармонізації підходів до управління ШІ через механізми обміну найкращими практиками;

в) сприяння нарощуванню потенціалу країн, що розвиваються, для забезпечення їхнього доступу до розробки, використання й управління системами штучного інтелекту з метою досягнення Цілей сталого розвитку;

г) впровадження принципів прозорості, підзвітності та належного контролю з боку людини за системами штучного інтелекту відповідно до норм міжнародного права.

Згідно з Глобальним цифровим договором, який має характер міжнародно-правового акту «м'якого права», уряди держав-членів ООН заохочуються до формування неупередженої глобальної наукової групи експертів з питань штучного інтелекту та ініціювання міжнародних обговорень щодо механізмів управління ШІ в рамках Організації Об'єднаних Націй. Передбачається, що ця експертна група має зосередитись на декількох ключових завданнях: проведенні систематичної оцінки перспективних напрямків та потенційних наслідків застосування систем штучного інтелекту; виробленні наукового розуміння ризиків та можливостей технологій ШІ; розробці рекомендацій щодо гармонізації підходів до управління штучним інтелектом шляхом обміну кращими практиками; наданні консультативної допомоги країнам, особливо тим, що розвиваються, для посилення їхнього потенціалу в сфері розробки, використання та управління системами ШІ; а також у створенні концептуальних рамок для забезпечення прозорості, підзвітності та належного контролю з боку людини за системами штучного інтелекту відповідно до норм міжнародного права.

Важливо відзначити, що документ було прийнято на основі консенсусу – процедури, яка передбачає прийняття рішення без формального голосування, за відсутності явних заперечень, коли всі учасники погоджуються з остаточним текстом документа або принаймні не висловлюють офіційного протесту проти нього. Це дозволяє досягти широкої підтримки резолюцій, навіть якщо не всі держави повністю погоджуються з кожним положенням. Незважаючи на це, під час обговорення документа, деякі держави намагались внести суттєві зміни до його змісту. Зокрема, Росія, Іран, Північна Корея та Сирія пропонували доповнити текст положеннями про невтручання зовнішніх суб'єктів (зокрема, міжнародних організацій, інших держав та недержавних акторів) у питання національного суверенітету та надання пріоритету міжурядовим переговорам щодо питань регулювання цифрових технологій та штучного інтелекту, що фактично зменшувало би роль даного міжнародно-правового акту в регулюванні ШІ. Ці країни вбачали загрозу своєму національному суверенітету в потенційному обмеженні їхньої свободи дій щодо розробки, впровадження та використання технологій штучного інтелекту, особливо в таких сферах як державний нагляд, безпека та контроль інформаційного простору. Вони прагнули забезпечити, щоб будь-які міжнародні норми в цій сфері формувалися виключно на основі міждержавних домовленостей, без втручання неурядових організацій, приватного сектору та громадянського суспільства, чия участь передбачена принципом багатосторонності, закладеним у Глобальному цифровому договорі.

Одне із заключних питань, які додатково варто розглянути – це власне правова природа самих резолюцій ГА ООН та Глобального цифрового договору (як частини Резолюції № 79/1). Складність його розуміння відображена у характеристиці, даній резолюціям ГА ООН українським ученим В.Н. Денисовим, який підкреслив, що вони «не мають обов'язкової сили для урядів держав-членів ООН, а є вагомими як вираження колективної думки держав із важливих питань», а їх положення можуть ставати основою для формування звичаєвих норм міжнародного права, «сприймаються як авторитетні свідчення міжнародно-правових принципів у обставинах, за яких укладення формального договору не можливо бути досягнуто» [12]. У свою чергу, О.В. Кресін підкреслює, що резолюції ГА ООН «встановлюють стандарти поведінки держав-членів. Вони мають рекомендаційний характер, але пізніше можуть трансформуватися у норми права, – як, наприклад, Загальна декларація прав людини, яку при прийнятті розглядали як «спільний стандарт, якого треба досягти»... ці резолюції спираються на авторитет ООН і можуть добровільно реалізовуватися державами; крім того, деякі з них мають значення для формування норм звичаєвого права» [2]. У контексті резолюцій ГА ООН у сфері штучного інтелекту, це означає, що хоча вони формально не створюють юридично обов'язкових зобов'язань для держав-членів, вони можуть відіграти важливу роль у формуванні міжнародно-правової бази регулювання ШІ. По-перше, такі резолюції демонструють консенсус міжнародної спільноти щодо базових принципів і підходів до регулювання штучного інтелекту, створюючи підґрунтя для подальшого розвитку обов'язкових міжнародно-правових норм у цій сфері. По-друге, систематичне дотримання державами положень цих резолюцій може з часом призвести до формування міжнародно-правових звичаїв. По-третє, резолюції ГА ООН слугують стандартом для розробки національного законодавства у сфері ШІ, сприяючи гармонізації правових підходів різних держав. Це особливо важливо в умовах стрімкого розвитку технологій ШІ, у той час як традиційні механізми міжнародно-правового регулювання через укладення багатосторонніх договорів можуть виявитися занадто повільними для ефективного реагування на нові виклики.

Більше того, як підкреслює М. Чінен, «резолюції ГА ООН у сфері ШІ є частиною ширшої системи «м'якого права», що формується через взаємодію різних акторів – держав, міжнародних організацій, приватного сектору та громадянського суспільства» [3]. На нашу думку, в умовах відсутності всеохоплюючого міжнародного договору щодо регулювання ШІ, саме резолюції ГА ООН стають ключовим інструментом формування міжнародного консенсусу та встановлення базових стандартів у цій сфері. Таким чином, хоча резолюції ГА ООН щодо штучного інтелекту належать до категорії «м'якого права», їх значення для формування міжнародно-правового режиму регулювання ШІ не можна недооцінювати. Вони створюють нормативно-правову базу, стандарти, які поступово можуть трансформуватися в обов'язкові міжнародно-правові норми, та забезпечують гнучкий механізм реагування міжнародної спільноти на виклики, пов'язані з розвитком технологій штучного інтелекту.

Висновки. Проведений аналіз резолюцій Генеральної Асамблеї ООН дозволяє констатувати, що міжнародно-правове регулювання штучного інтелекту на рівні ООН пройшло шлях еволюції від опосередкованого фрагментарного до безпосереднього розгорнутого. При цьому найбільш прогресивним слід визнати прийняті у 2024 році Резолюцію № 78/256 та Пакт про майбутнє з Глобальним цифровим договором.

Важливо підкреслити, що в розглянутих резолюціях ГА ООН послідовно робиться наголос як на колосальному потенціалі технологій штучного інтелекту, так і на величезних загрозах, які вони

можуть становити для людства. Ця двоїста природа ШІ відображає розуміння міжнародною спільнотою необхідності збалансованого підходу до його міжнародно-правового регулювання.

Окремо слід відзначити, що в резолюціях ГА ООН найбільше уваги приділялося ключовим аспектам використання ШІ, серед яких особливо виділяється сприяння досягненню Цілей сталого розвитку в рамках Порядку денного до 2030 року. Штучний інтелект розглядається як потужний інструмент для вирішення глобальних проблем у сферах охорони здоров'я, освіти, боротьби з бідністю, захисту навколишнього середовища. Паралельно з цим резолюції зосереджуються на захисті прав людини при застосуванні технологій штучного інтелекту; подоланні цифрової нерівності між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються; забезпеченні захищеності та надійності систем ШІ протягом усього їхнього «життєвого циклу»; етичності використання штучного інтелекту; розвитку міжнародної співпраці у сфері ШІ; підтримці багатостороннього підходу із залученням урядів держав-членів ООН, приватного сектору, громадянського суспільства та наукової спільноти.

Примітно, що не всі проаналізовані резолюції безпосередньо згадують ШІ – більшість з них спрямовані на регулювання цифрових технологій загалом. Це пояснюється декількома факторами: по-перше, інтеграцією ШІ в ширший контекст цифрової трансформації; по-друге, відносною новизною технологій ШІ та поступовим усвідомленням їх особливої ролі та впливу; по-третє, системним підходом ООН до технологічного розвитку, що розглядає ШІ як частину ширшої цифрової екосистеми, яка потребує комплексного регулювання.

Варто зазначити, що наразі міжнародно-правове регулювання ШІ на рівні ООН залишається в рамках «м'якого права», оскільки відсутній всеосяжний міжнародно-правовий договір, положення якого мали б імперативний характер. Прийняті резолюції, включаючи Глобальний цифровий договір, являють собою ключовий інструмент формування міжнародного консенсусу та встановлення базових стандартів у цій сфері.

Стрімке зростання популярності штучного інтелекту та збільшення кількості ризиків, пов'язаних із його застосуванням, зумовлюють необхідність подальшого наукового вивчення міжнародно-правового регулювання ШІ, основними напрямками розвитку якого мають стати:

1. вдосконалення міжнародно-правових механізмів регулювання ШІ, що матимуть практичну імплементацію на національному рівні;
2. визначення чітких рамок юридичної відповідальності при використанні систем ШІ, включаючи питання відповідальності за шкоду, заподіяну такими системами;
3. створення ефективних механізмів моніторингу та контролю за використанням ШІ, що забезпечуватимуть дотримання принципів прозорості та підзвітності;
4. розробка ґрунтового міжнародно-правового регулювання ШІ у випадку застосування ШІ у воєнній сфері;
5. гармонізація національних підходів до регулювання ШІ серед держав-членів ООН для забезпечення правової визначеності у транскордонному контексті;
6. аналіз ефективності прийнятих резолюцій та рівня їх імплементації державами-членами ООН.

Таким чином, розвиток штучного інтелекту створює як безпрецедентні можливості, так і серйозні виклики, негативні наслідки яких можна мінімізувати шляхом розробки комплексного міжнародно-правового регулювання, що забезпечуватиме баланс між технологічним прогресом, етичними міркуваннями, безпечним використанням ШІ і захистом прав людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Tovar Cardozo G. Approach to global regulations around AI. LatIA. 2023; 1:7. <https://doi.org/10.62486/latia20237> (дата звернення 20.02.2025).
2. Кресін О.В. Резолюції Генеральної Асамблеї ООН: характер і значення у контексті війни РФ проти України: монографія. Київ: Норма права, 2024.
3. Mark Chinen. The International Governance of Artificial Intelligence. Edward Elgar Publishing, 2023, ISBN 1800379226.
4. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development, UNGA Res 70/1, Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015. (UN Doc A/RES/70/1) URL: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_70_1_E.pdf (дата звернення 18.02.2025).
5. Outcome document of the high-level meeting of the General Assembly on the overall review of the implementation of the outcomes of the World Summit on the Information Society, UNGA Res 70/125, Resolution adopted by the General Assembly on 16 December 2015 (UN Doc A/RES/70/125). URL: https://unctad.org/system/files/official-document/ares70d125_en.pdf (дата звернення 19.02.2025).

6. The right to privacy in the digital age, UNGA Res 77/211, Resolution adopted by the General Assembly on 15 December 2022 (UN Doc A/RES/77/211). URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n22/762/14/pdf/n2276214.pdf> (дата звернення 19.02.2025).
7. Impact of rapid technological change on the achievement of the Sustainable Development Goals and targets, UNGA Res 77/320, Resolution adopted by the General Assembly on 25 July 2023 (UN Doc A/RES/77/320). URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n23/227/47/pdf/n2322747.pdf> (дата звернення 20.02.2025).
8. Science, technology and innovation for sustainable development, UNGA Res 78/160, Resolution adopted by the General Assembly on 19 December 2023 (UN Doc A/RES/78/160). URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n23/417/42/pdf/n2341742.pdf> (дата звернення 20.02.2025).
9. Information and communications technologies for sustainable development, UNGA Res 78/132, Resolution adopted by the General Assembly on 19 December 2023 (UN Doc A/RES/78/132). URL: https://unctad.org/system/files/official-document/A_res_78_132_en.pdf (дата звернення 21.02.2025).
10. Seizing the opportunities of safe, secure and trustworthy artificial intelligence systems for sustainable development, Integrated and coordinated implementation of and follow-up to the outcomes of the major United Nations conferences and summits in the economic, social and related fields, UNGA Res 78/256, Resolution adopted by the General Assembly on 21 March 2024 (UN Doc A/RES/78/256). URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n24/087/83/pdf/n2408783.pdf> (дата звернення 21.02.2025).
11. The Pact for the Future, UNGA Res 79/1, Resolution adopted by the General Assembly on 22 September 2024 (UN Doc A/RES/79/1). URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/ltd/n24/252/91/pdf/n2425291.pdf> (дата звернення 20.02.2025).
12. Денисов В.Н. Організація Об'єднаних Націй. Енциклопедія міжнародного права: У 3 т. Т. 3. Київ: Академперіодика, 2019. С. 455; Денисов В.Н. Резолюції Генеральної Асамблеї ООН. Енциклопедія міжнародного права. У 3 т. Т. 3. С. 684-685.